

Percepcja relacji interpersonalnych u osób uwikłanych w sytuacje wykorzystania seksualnego dziecka

Monika Zielona-Jenek

Instytut Psychologii UAM w Poznaniu

Celem niniejszego artykułu jest analiza sposobów, w jakie osoby uwikłane w sytuacje wykorzystania seksualnego dziecka postrzegają i przeżywają kontakty z innymi ludźmi oraz jak nadają im znaczenia. Przeprowadzona analiza piśmiennictwa doprowadziła do sformułowania kilku wniosków. Po pierwsze, uwikłanie w sytuacje wykorzystania seksualnego dziecka może przybierać formę różnorodnych ról w krzywdzącej interakcji, które często współwystępują w życiu tej samej osoby. Po drugie, można zauważyć podobieństwa w sposobach postrzegania relacji interpersonalnych opisywanych w piśmiennictwie jako konsekwencje doświadczenia wykorzystania seksualnego w dzieciństwie oraz jako determinanty podjęcia czynów pedofilnych, co skłania do wniosku o wielorakich (w rozumieniu następstwa czasowego oraz zależności przyczynowych) ich powiązaniach. Po trzecie, sposób rozumienia wpływu wykorzystania seksualnego na życie człowieka oraz jego miejsca w relacjach interpersonalnych w ogóle stanowi przedmiot zainteresowania większej grupy osób niż tylko bezpośrednio w nie zaangażowani. Należą do nich osoby postronne uczestniczące w społecznym dyskursie o zjawisku, a także osoby zajmujące się nim naukowo lub w praktyce zawodowej. Wiedza potoczna o naturze relacji międzyludzkich, w tym wykorzystania seksualnego, oraz wiedza i działalność profesjonalna pozostają zaś we wzajemnych związkach. Wnioski płynące z przeprowadzonych analiz uzasadniają postulat dotyczący potrzeby znacznej uważności na sposób konceptualizowania zagadnienia relacji między uwikłaniem w wykorzystanie seksualne w życiu człowieka a sposobem jego rozumienia natury relacji międzyludzkich. Uważność ta powinna dotyczyć pojęć stosowanych do opisu zagadnienia, sposobów prowadzenia badań oraz podejmowania działań praktyki profesjonalnej – terapii czy poradnictwa. Może ona zwiększyć szansę na wybór uzasadnionych i etycznych rozwiązań.

SŁOWA KLUCZOWE:

WYKORZYSTANIE SEKSUALNE DZIECKA, PERCEPCJA RELACJI INTERPERSONALNYCH, POZNANIE, KONSEKWENCJE WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO, ETIOLOGIA PRZESTĘPSTW SEKSUALNYCH

Wprowadzenie

W wykorzystanie seksualne dziecka stanowi taki rodzaj zdarzenia interpersonalnego, które u stykającej się z nim osoby uruchamia silne negatywne uczucia, a także próby jego zrozumienia. Nadawanie temu zdarzeniu określonego znaczenia ma m.in. pomóc w regulowaniu związanych z nim uczuć, obniżyć ich intensywność, dać nadzieję na podjęcie działań wobec zaistniałej sytuacji, a także ewentualnych przyszłych wydarzeń o podobnym charakterze.

Próby zrozumienia sytuacji seksualnego wykorzystania dziecka podejmowane są przez osoby odgrywające w tym zdarzeniu rozmaite role. Przede wszystkim są nimi bezpośredni uczestnicy sytuacji wykorzystania – osoby wykorzystujące i wykorzystane. Próby te podejmują także inne osoby, które przez role społeczne (nauczyciele, wychowawcy, psychologowie, lekarze, prawnicy) czy zaangażowanie osobiste (rodzice, rodzeństwo, przyjaciele, znajomi) uczestniczą w zaistniałej sytuacji. Zdarzenie o charakterze wykorzystania seksualnego z udziałem dziecka budzi zresztą na tyle silne emocje, że nawet osoby zaangażowane w nie wyłącznie pośrednio (np. odbiorcy wiadomości medialnych) aktywnie uruchamiają próby poznawczego ich opracowania, próby zawierające pytania o istotę sytuacji, jej przyczyny i konsekwencje.

Celem niniejszej pracy jest analiza zagadnienia percepcji relacji interpersonalnych osób, które zostały uwikłane w sytuacje seksualnego krzywdzenia dziecka. Przedmiotem analiz będzie zatem sposób, w jaki te osoby spostrzegają i przeżywają kontakty i związki z innymi ludźmi oraz jak nadają im znaczenia. Zostanie również podjęta kwestia miejsca zdarzenia, jakim jest uczestnictwo w wykorzystaniu seksualnym, w mechanizmie formowania określonej percepcji relacji międzyludzkich.

Złożoności ról osób uwikłanych w sytuacji wykorzystania seksualnego dziecka

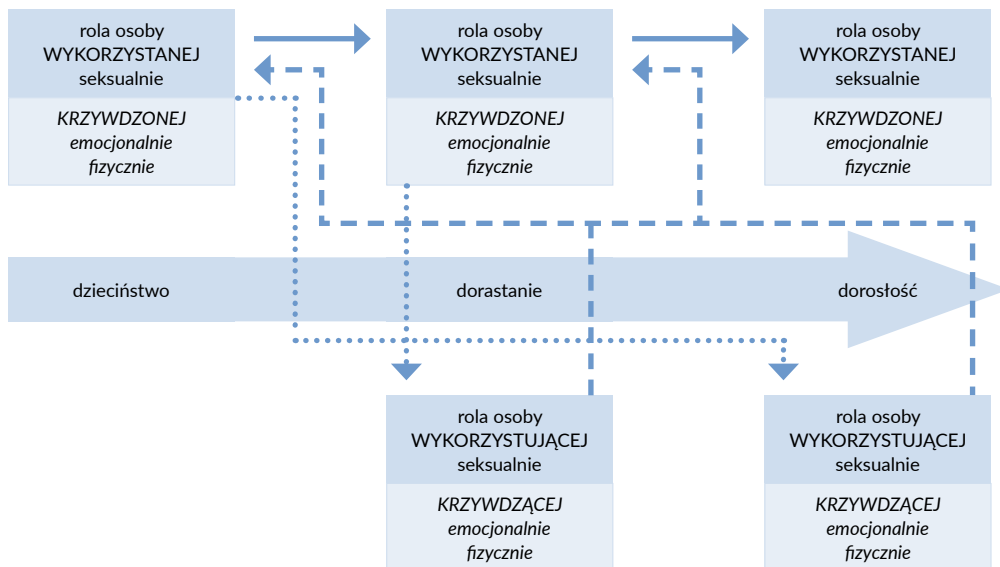
W tytule niniejszej pracy celowo użyto pewnych określeń, które wymagają w tym miejscu komentarza. Ich wybór został bowiem podyktowany chęcią podkreślenia kilku wyjściowych założeń prowadzonych analiz.

Po pierwsze, w tytule użyto pojęcia *osoby*. Zabieg ten miał na celu podkreślenie podmiotowości i integralności człowieka, także tego, który uczestniczy w swoim i łamiącym społeczne normy zdarzeniu interpersonalnym – wykorzystaniu seksualnym. Wybór tego pojęcia odzwierciedla zatem wyjściowe założenie, zgodnie z którym każda osoba uczestnicząca w seksualnym krzywdzeniu jest człowiekiem o określonej życiowej historii, indywidualnych właściwościach, osadzonym w rozmaitych relacjach społecznych. Tej, w której doszło do wykorzystania, a także innych – rodzinnych, rówieśniczych, instytucjonalnych (np. przedszkolnych, szkolnych, zawodowych). Choć uczestnictwo w sytuacji lub sytuacjach wykorzystania seksualnego jest opisywane jako znaczące w życiu człowieka, należy przypomnieć, że jest ono jednym z wielu wydarzeń życiowych stanowiących kontekst funkcjonowania i rozwoju osoby. Założenie to jest spójne z perspektywą psychopatologii rozwojowej, obecnej w piśmiennictwie na temat mechanizmów wpływu doświadczeń człowieka na bieg i zakłócenia rozwoju (por. Sameroff, Lewis, Miller, 2000). Czub (2015), pisząc o wpływie krzywdzenia seksualnego dziecka na zakłócenia jego rozwoju, stwierdza, że „konieczne jest ujmowanie doświadczenia wykorzystania w kategoriach jednego z wielu wydarzeń życiowych formujących rozwój” (s. 33). Z tego względu w niniejszej analizie zdecydowano, by tam, gdzie będzie to możliwe, używać określeń o charakterze ogólnym, takich jak *osoba*, *człowiek* – dla podkreślenia integralności tej/tego, w których życiu miało miejsce seksualne wykorzystanie.

Gdy w prowadzonej analizie konieczne będzie wskazanie na rolę przyjętą w sytuacji krzywdzenia, będą używane pojęcia *osoba wykorzystująca* lub *osoba wykorzystywana*. Na potrzeby niniejszej pracy podjęto decyzję o ograniczeniu – tam, gdzie to możliwe – posługiwania się pojęciami *ofiary* oraz *sprawcy* wykorzystania seksualnego. Pojęcia te mają uznane miejsce w piśmiennictwie, wydaje się jednak, że przez koncentrację uwagi na określonej roli w wykorzystaniu seksualnym odwracają one uwagę od innych aspektów funkcjonowania osoby czy od historii jej życia, niesprowadzalnej wyłącznie do uczestnictwa w seksualnym krzywdzeniu na określonej pozycji.

Za przyjęciem opisanego rozwiązania pojęciowego przemawiają także wnioski płynące z analizy piśmiennictwa empirycznego poświęconego współwystępowaniu w życiu osób różnych ról związanych z seksualnym wykorzystaniem dziecka. Te wnioski płyną z co najmniej trzech rodzajów badań: doświadczeń wiktyimizacji tych osób, które podjęły czyny pedofilne, agresji seksualnej doświadczonych wykorzystaniem seksualnym, a także powtarzalności doświadczeń wiktyimizacji w życiu osób wykorzystanych seksualnie w dzieciństwie. Współwystępowanie tych ról, a także sposób ich identyfikacji w badaniach, podsumowano na rycinie.

Rysunek. Współwystępowanie ról osoby wykorzystywanej i wykorzystującej seksualnie w badaniach

Pierwszą tego rodzaju grupą są badania nad doświadczeniami rozwojowymi sprawców wykorzystania seksualnego dziecka, w tym ich własnej historii wiktylizacji seksualnej oraz doświadczania innych form krzywdzenia emocjonalnego i fizycznego. Częstość ujawniania przez osoby dokonujące czynów pedofilnych własnych doświadczeń wykorzystania seksualnego jest w badaniach powtarzalnie wyższa niż szacunki dotyczące takich doświadczeń w próbach populacyjnych. I tak, w przeglądzie przeprowadzonym przez Beisert (2012) częstotliwość doświadczeń seksualnej wiktylizacji wśród młodocianych sprawców przemocy seksualnej wyniosła 40–93%. W badaniu Burtona, Duty i Leibowitza (2011), także z udziałem nieletnich sprawców przemocy seksualnej, 55% z 325-osobowej grupy chłopców zgłosiło doświadczenie wiktylizacji seksualnej. Wśród dorosłych sprawców odsetek osób doświadczonych wiktylizacją seksualną w dzieciństwie jest szacowany, zgodnie z podsumowaniem Beisert, na 20%. W jej własnych badaniach przeprowadzonych z udziałem 246 dorosłych mężczyzn, osadzonych w polskich zakładach karnych za czyny pedofilne, wskaźnik ten wyniósł 47,6% (w tym: 17,5% zadeklarowało doświadczenie bycia wykorzystanym seksualnie przed 15 rokiem życia w formie włączającej fizyczny dotyk, 9,3% zaś w formie związanej z penetracją ciała). W badaniu przeprowadzonym przez Nunesa, Wexler, Firestone'a, Bradforda

i Greenberga (2002) wśród 259 dorosłych mężczyzn, którzy wykorzystali seksualne niespokrewnione dzieci, wskaźnik ten wyniósł 40,2%. Warto w tym miejscu dodać, że wiele badań wskazuje na obecność także innych obciążających zdarzeń w życiu tych, którzy dokonują czynów pedofilnych: doświadczeń przemocy fizycznej i emocjonalnej, zaniedbań ze strony rodziców/opiekunów i bycia w dzieciństwie lub okresie dojrzewania świadkiem aktów przemocy w ich najbliższym otoczeniu. Tworzą one kontekst rozwoju łącznie zakłócający jego przebieg (por. Burton i in., 2011; Nunes i in. 2002).

Drugim rodzajem są badania nad agresją seksualną osób wykorzystanych seksualnie w dzieciństwie. Dane na ten temat opisywane są często w odniesieniu do poszczególnych okresów rozwojowych. I tak, w badaniach dotyczących funkcjonowania dzieci doświadczonych wykorzystaniem seksualnym opisuje się m.in. seksualizację ich zachowania i prezentowanie problemowych zachowań seksualnych, wśród których są wymieniane zachowania uwodzzące, zabieganie o seksualną stymulację oraz włączanie rówieśników w zabawy seksualne o nietypowej formie – w efekcie nieodpowiedniej do wieku wiedzy lub ze stosowaniem przymusu wobec innych dzieci. W okresie dorastania jako problemowe zachowania seksualne opisuje się: promiskuityzm, agresję seksualną i prostytucję (por. przeglądy badań: Friedrich, 2012; Heiman, Verhulst, Heard-Davison, 2003; Kendall-Tackett, Williams, Finkelhor, 1993; Krahe, 2000). Salter i in. (2003) w badaniu podłużnym dotyczącym losów 224 chłopców wykorzystanych seksualnie w dzieciństwie stwierdzili, że 26 z nich podjęło działania o charakterze przemocy seksualnej w okresie dorastania lub wcześniejszej dorosłości. Krzywdzenie to w zdecydowanej większości dotyczyło niespokrewnionych dzieci. Badacze wskazali przy tym, że istotnymi czynnikami różnicującymi chłopców, którzy podjęli seksualne krzywdzenie, od tych, którzy nie podjęli takich działań, było doświadczenie także innych form krzywdzenia, w tym zaniedbania materialnego oraz bycia świadkiem poważnej przemocy domowej (por. także Skuze, i in. 1998). Wnioski płynące z przytoczonych w tym miejscu badań pozostają spójne ze wskazanymi wyżej badaniami koncentrującymi się na doświadczeniach rozwojowych sprawców. Jednocześnie badania wskazują na podejmowanie przez osoby doświadczone wykorzystaniem seksualnym także innych niż seksualna form zachowań przemocowych. Cyr, McDuff i Wright (2006) badali częstotliwość przemocy fizycznej i emocjonalnej w relacjach z chłopcami (*dating violence*) u nastoletnich dziewczyn doświadczonych wykorzystaniem seksualnym w dzieciństwie. Wyniki tego badania pokazały, że 90% ze 126-osobowej grupy opisało wzajemną przemoc psychiczną w relacji, na którą składały się m.in. celowe krytykowanie, oczernianie i poniżanie rówieśniczego partnera, szantażowanie zerwaniem, prześladowanie go po rozstaniu.

Fargo (2009) na podstawie przeprowadzonych badań podłużnych w grupie 147 kobiet, z których połowę stanowiły osoby doświadczające wykorzystaniem seksualnym w dzieciństwie, opisał ich uczestnictwo w przemocy w relacji z partnerem intymnym (*intimate partner violence*). Składało się na nie zarówno przyjmowanie roli ofiary, czyli doświadczanie ponownej wiktyimizacji, jak i podejmowania roli sprawcy przemocy wobec partnera.

Trzecią grupą badań są analizy empiryczne dotyczące powtarzalności doświadczeń wiktyimizacji w życiu osób, które doświadczyły seksualnego wykorzystania w dzieciństwie lub okresie dojrzewania. Izdebska (2016) w przeglądzie piśmiennictwa wskazała, że w przypadku kobiet prawdopodobieństwo doświadczenia seksualnej wiktyimizacji w dorosłości jest 2–3 razy większe u kobiet, które w dzieciństwie zostały wykorzystane seksualnie. Wyniki badania własnego autorki, przeprowadzonego w ponad 1000-osobowej grupie dorosłych Polek, także wskazały na ponad dwukrotnie wyższe prawdopodobieństwo ponownej wiktyimizacji. Szacunki tego rodzaju prowadzone w grupach mężczyzn są zdecydowanie mniej liczne, jednak dostępne dane pozwalają wnioskować o podobnym, zwiększonym prawdopodobieństwie wiktyimizacji seksualnej u tych, którzy w okresie dzieciństwa jej doświadczyli. W badaniach Desai, Arias, Thompson i Basile (2002), przeprowadzonych w grupie 8000 mężczyzn, wskaźnik ryzyka ponownej wiktyimizacji w dorosłości u doświadczonych wykorzystaniem seksualnym w dzieciństwie był prawie sześciokrotnie wyższy niż u mężczyzn, którzy takiego wykorzystania nie doświadczyli. W tych samym badaniach stwierdzono też, że prawdopodobieństwo doświadczenia przez tych mężczyzn przemocy seksualnej w relacjach partnerskich (*adult intimate partner sexual victimization*) jest jeszcze, bo trzynastokrotnie, wyższe. W badaniach Aosved, Long i Voller (2011), przeprowadzonych w ponad 1000-osobowej grupie studentów, odsetek wiktyimizowanych seksualnie mężczyzn było około dwukrotnie większy wśród tych, którzy doświadczyli wykorzystania seksualnego w dzieciństwie w porównaniu z mężczyznami bez takiego doświadczenia. Spójne z powyższymi wyniki wskazujące na zwiększone ryzyko powtórnej wiktyimizacji seksualnej pojawiają się także w analizach prowadzonych w grupach osób nieheteroseksualnych – gejów, lesbijek i osób biseksualnych (np. Balsam, Lehavot, Beadnell, 2011; Heidt, Marx, Gold, 2005).

Wyniki badań wskazujące na wieloraką obecność doświadczeń związanych z wykorzystaniem seksualnym w życiu niektórych osób znajdują odzwierciedlenie w swoistych pojęciach ukutych przez autorów pracujących nad konceptualizacją tego zjawiska. Należą do nich, po pierwsze, pojęcia opisujące „przemianę ofiary w sprawcę” (w piśmiennictwie anglojęzycznym określane przy użyciu sformułowań

abused abuser, victim-offender, victim-to-victimiser). Drugim tego rodzaju pojęciem jest kategoria rewiktymizacji opisująca podleganie kolejnym sytuacjom tej samej formy krzywdzenia, tu seksualnego. W piśmiennictwie można odnaleźć także próby poszukiwania szerszego terminu uwzględniającego możliwość uczestnictwa w sytuacjach krzywdzenia seksualnego w różnych rolach na podłożu wcześniejszych doświadczeń wiktymizacji. Przykładem może być tu użyte przez Brousseau, Hebert i Bergeron (2012) określenie *sexual coercion perpetration and victimization*, które można tłumaczyć jako uczestnictwo w seksualnym przymusie w formie sprawstwa i wiktymizacji.

Przywołane powyżej trzy formy nakładania się ról związanych z wykorzystaniem seksualnym w życiu jednostki nie wyczerpują ich wszystkich możliwych kombinacji. Inną odstoną ich splatania się jest doświadczenie pozycji ofiary przemocy w następstwie społecznego rozpoznania osoby jako sprawcy seksualnego wykorzystania dziecka, np. w warunkach zakładu karnego. Jeszcze inną formą ich możliwego współwystępowania w życiu jednostki jest sytuacja bycia rodzicem dziecka wykorzystanego seksualnie (a więc wejścia w rolę zaangażowanego emocjonalnie świadka) u osób, które same mają takie doświadczenie (por. Briere, 1996). Przywołane w tym miejscu dane zostały uznane za dodatkowo uzasadniające wybór posługiwania się pojęciem *osoby uczestniczącej w sytuacji wykorzystania seksualnego*, w miejsce pojęć wskazujących na parcjalne role w takim zdarzeniu.

Drugim z celowo użytych terminów w tytule niniejszego artykułu jest *uwikłanie* w seksualne wykorzystanie dziecka. Wybrany termin ma za zadanie podkreślić, że ta szczególna forma kontaktu interpersonalnego niejako wymusza na osobie stykającej się z nią podmiotowe odniesienie, niezależnie od woli uczestnictwa w zdarzeniu oraz realizowanej roli. Ze względu na złożoność uczuć towarzyszących sytuacji wykorzystania seksualnego, a także przez społeczne znaczenia i normatywne regulacje praktyk seksualnych, osoba może doświadczać konieczności określenia własnego stosunku do takiego zdarzenia: jego zaistnienia, fizycznego, emocjonalnego i relacyjnego przeżycia. Presję na określone odniesienie się do zdarzenia może zwiększać to, że ustosunkowują się do niego inni ludzie, często także będący pod wpływem własnych intensywnych uczuć i przeżyć. W odniesieniach tych osoba sięga po swoją wiedzę, przekonania i wytworzone schematy funkcjonowania relacji międzyludzkich, także relacji intymnych. Tworzy to kontekst, w którym uczestnictwo w sytuacji lub sytuacjach wykorzystania seksualnego, widziane jest jako związane ze sposobem postrzegania relacji interpersonalnych w ogóle.

Percepcja relacji interpersonalnych u osób wykorzystanych seksualnie w dzieciństwie

W piśmiennictwie opisującym następstwa doświadczenia przez osobę wykorzystania seksualnego wymienia się wiele różnorodnych zakłóceń funkcjonowania w sferze fizycznej, psychologicznej i społecznej. Należą do nich m.in. negatywne konsekwencje w funkcjonowaniu poznawczym, polegające na zmianie sposobu spostrzegania własnej osoby i innych ludzi oraz relacji interpersonalnych, w tym relacji intymnych. Zebrane w badaniach dane empiryczne dotyczą dwóch aspektów funkcjonowania poznawczego – treściowego (obecności swoistych kategorii poznawczych związanych z doświadczeniem) oraz formalnego (odnoszącego się do sposobu przetwarzania informacji). U osób wykorzystanych seksualnie identyfikuje się, po pierwsze, obecność określonych treści dotyczących własnej osoby: przekonania o małej wartości lub wartości warunkowanej prezentowaniem pewnych (najczęściej seksualnych) zachowań, przekonania o własnej bezradności, „gorszości”, „uszkodzeniu”. Obecne są wśród nich także negatywne postawy, przekonania i sposób postrzegania własnego ciała oraz własnej seksualności, określanych jako wstydlive czy problemowe (Briere, 1996; Cole, Putnam, 1992; Filipas, Ullman, 2006; Friedrich, 2002; Heiman, Verhulst, Heard-Davison, 2003; Kendall-Tackett, Williams, Finkelhor, 1993; Niehaus, Jackson, Davies, 2010; Reid, Sullivan, 2009; Russell, 1986; Wenninger, Ehlers, 1998). Badacze wskazują także na identyfikowanie u osób doświadczonych wykorzystaniem seksualnym nieprzyjemnych uczuć (emocji oraz doświadczeń zmysłowych) uruchamianych jednocześnie z pobudzeniem seksualnym, a także na obecność swoistych treści związanych z przemocą w fantazjach seksualnych (Briere, Smiljanich, Menschel, 1994; Heiman, Verhulst, Heard-Davison, 2003). Innymi treściami opisywanymi na podstawie badań z udziałem osób doświadczonych wykorzystaniem seksualnym są, po drugie, te, które dotyczą innych ludzi (osób, grup, ludzi w ogóle), np. negatywne postrzeganie określonych grup zawodowych. Ostatnim obszarem są treści dotyczące natury relacji interpersonalnych, w których najczęściej wymieniane są nieufność oraz postrzeganie relacji z innymi ludźmi jako zagrażających i niedających nadziei na inne (niekrzywdzące) doświadczenia w przyszłości. Są one często związane z nieprzyjemnymi stanami emocjonalnymi: lękiem, drażliwością i rozczarowaniem (Briere, 1996; Cole, Putnam, 1992; Friedrich, 2002; Kendall-Tackett, Williams, Finkelhor, 1993; Salter i in., 2003; Trickett, Putnam, 1993).

Drugim aspektem pozwalającym opisać specyfikę funkcjonowania poznawczego osób dotkniętych wykorzystaniem seksualnym są formalne właściwości przetwarzania przez nie informacji: tendencyjność w procesach kierowania uwagą (np.

chroniczna czujność i nadmierna uważność na bodźce, które mogą sygnalizować zagrożenie w relacjach interpersonalnych – własnych i innych osób), zawężenie liczby przywoływanych kategorii pojęciowych, którymi osoba opracowuje poznawczo sytuacje społeczne, nadmierna ogólność kategorii, a przez to także prezentowanych przekonań (Briere, 1996; Marx, Heidt, Gold, 2005; Russell, 1986).

W piśmiennictwie można odnaleźć dwa nurty wyjaśniania mechanizmów rozwoju przywołanych właściwości funkcjonowania poznawczego osób doświadczonych wykorzystaniem seksualnym. Dominującym nurtem jest ten, który uznaje je za skutek działania mechanizmów zmagania się z urazem. W jednym z często przywoływanych modeli teoretycznych powstawania zaburzeń funkcjonowania u dzieci wykorzystanych seksualnie Browne i Finkelhor wymieniają cztery dynamiczne czynniki (urazogenna seksualizacja, zdrada zaufania, bezsilność i stygmatyzacja), które mają być odpowiedzialne za zmiany w poznawczej i emocjonalnej orientacji dziecka w świecie – zmiany zniekształcające jego obraz siebie i otoczenia społecznego. Według tych autorów zmiany intrapsychiczne u dziecka następują w wyniku oddziaływania na nie sytuacji samego wykorzystania seksualnego, a także reakcji na zdarzenie prezentowanych przez otoczenie społeczne. Intrapsychiczne zmiany mają charakter poznawczy (np. błędne postrzeganie roli zachowań seksualnych w kontakcie z dorosłym sprawującym opiekę, kojarzenie zachowań seksualnych z zaspokajaniem rozwojowych potrzeb np. uwagi, troski) i emocjonalny (np. lęk związany ze zmniejszonym poczuciem własnej skuteczności), w dalszej kolejności powodując zaburzenia funkcjonowania widoczne w relacjach społecznych (Browne, Finkelhor, 1985, 1986; por. także Finkelhor i in., 1986).

Inne rozważania prowadzone we wskazanym nurcie obejmują analizy adaptacyjności używanych przez osobę sposobów nadawania znaczenia własnym doświadczeniom wykorzystania seksualnego. W analizach tych zakłada się, że nadawanie znaczenia, a więc poznawcze opracowanie zdarzenia oraz własnego w nim udziału, ma za zadanie pomóc człowiekowi odzyskać poczucie panowania nad własnym życiem oraz odbudować samoocenę, nadwątlone w wyniku krzywdzenia. Działanie takie w pewnych formach uznawane jest za adaptacyjne, w innych – za torujące drogę do powstania zaburzeń. Jako dezadaptacyjne opisywane jest koncentrowanie się osoby wykorzystanej na zniekształcaniu obrazu zaistniałych zdarzeń i asymilowaniu niespójnych lub częściowych jedynie informacji (np. „to wcale nie było dla mnie bolesne”, „to nie była przemoc”), co może prowadzić do rozwinięcia intruzywnych wspomnień (nieopracowanych poznawczo, niezintegrowanych, zatem niepoddających się świadomej kontroli) oraz unikowych strategii działania. Jako inny przykład dezadaptacyjnej formy przetwarzania informacji

o traumatycznych zdarzeniach opisywane jest nadmierne rozszerzanie posiadanych przez osobę schematów poznawczych, nadmierne generalizowanie nowych informacji (np. „wszyscy mężczyźni są niebezpieczni”), co powoduje zmianę przekonań o sobie i świecie w nieprzystosowawczym kierunku. Jako kluczowe dla adaptacyjnego poznawczego opracowania doświadczenie krzywdzenia wskazuje się (od)budowanie przekonania o sobie jako istocie wartościowej i kompetentnej oraz o świecie jako miejscu zrozumiałym, dającym się przewidzieć, sensownym (por. Wenninger, Ehlers, 1998).

Drugim nurtem wyjaśnień specyfiki poznawczego funkcjonowania osób doświadczonych wykorzystaniem seksualnym jest nurt, który można określić jako rozwojowy. Reprezentują go Heiman, Verhulst i Heard-Davison (2003), którzy poszukując modelu teoretycznego wpływu wykorzystania seksualnego w dzieciństwie na bieg rozwoju jednostki, akcentują potrzebę osadzenia wyjaśnień w wiedzy o ogólniejszych mechanizmach rozwoju seksualnego człowieka. Wskazują oni na wielopłaszczyznowość tego wpływu, odwołując się do wyjaśnień biologiczno-ewolucyjnych, psychologicznych (np. znaczenia systemów behawioralnych i wewnętrznych modeli operacyjnych przywiązania jednostki dla wpływu na nią wykorzystania seksualnego), a także systemowych i społecznych. Zauważają m.in., że choć doświadczenie osoby, która została wykorzystana seksualnie obejmuje złożoną grupę doznań fizycznych i emocjonalnych, podmiotową percepcję sytuacji, jej przyczyn i konsekwencji oraz miejsca w relacji z wykorzystującym innym, to jednocześnie te indywidualne doświadczenia pozostają pod silnym wpływem reakcji bliskich i znaczeń społecznych nadawanych takim sytuacjom. To w otoczeniu rodziny, instytucji społecznych i określonej kultury wraz z uznawanymi przez nią wartościami dokonuje się współdefiniowanie sytuacji i współinterpretacja przeżyć osoby. W kontekście tym dokonują się zmiany w sposobach spostrzegania czy przeżywania przez osobę własnego udziału w sytuacji wykorzystania seksualnego: przywoływania z pamięci określonych jej elementów, rozumienia ich sensu, używania wobec nich określonych kategorii opisowych – werbalnych, oznaczonych emocjonalnie. Odbywa się to m.in. przy użyciu kulturowych skryptów seksualnych wyznaczających przyjęte w danej grupie społecznej schematy ról i interakcji seksualnych (por. Gagnon, Simon, 1973; Gagnon, 2004).

Percepcja relacji interpersonalnych u osób wykorzystujących seksualnie dzieci

Swoiste właściwości poznania społecznego powiązanego z udziałem osoby w sytuacji wykorzystania seksualnego dziecka podnosi się także jako przedmiot rozważań nad funkcjonowaniem osób dopuszczających się takich czynów. Prezentowanie w wypowiedziach skazanych za przestępstwa pedofilne stwierdzeń na temat popełnionych przez nich czynów, stwierdzeń niezgodnych z powszechnym opiniami dotyczącymi istoty i oceny kontaktów seksualnych dorosłych i dzieci, stało się w latach 80. XX wieku podstawą nurtu badań nad znaczeniem poznania społecznego w wykorzystaniu seksualnym dziecka. Początkowo poddawano analizom zeznania i komentarze osób skazanych za czyny pedofilne (por. kluczowe dla rozwoju tego nurtu badania Abla, Becker i Cunningham-Rathner, 1984), a także inne formy ekspresji, np. rysunki (por. Wysocki, Wysocki, 1977). Wkrótce potem podjęto także badania nad sposobami udzielania odpowiedzi na celowo zbudowane kwestionariusze, reakcjami w procedurach eksperymentalnych z wykorzystaniem np. testu ukrytych skojarzeń (IAT), testu decyzji leksykalnych (LDT) czy okulografem badającym wzorce fiksacji wzroku na określonych bodźcach.

Dane pochodzące z tego szerokiego obecnie nurtu badań można podsumować analogicznie jak w przypadku badań osób wykorzystanych seksualnie, w odniesieniu do dwóch aspektów funkcjonowania poznawczego – obecności u osób wykorzystujących dzieci określonych treści oraz właściwości formalnych ich procesów przetwarzania informacji. Aspekt treściowy najpełniej wydaje się podsumowywać praca Warda i Keenana (1999), w której autorzy opisali ukryte teorie sprawców czynów pedofilnych (pod pojęciem ukrytych teorii rozumieją oni podstawowe założenia dotyczące świata społecznego, wokół których zorganizowana jest struktura kategorii poznawczych jednostki i które regulują bieżące procesy przetwarzania informacji). Treści obecne w ukrytych teoriach sprawców mają dotyczyć ich własnej osoby (teoria „upoważnienie”, a więc uznawanie własnej szczególnej i uprzywilejowanej pozycji w relacjach, nakazującej innym specjalne traktowanie i bezwarunkowe zaspokajanie potrzeb, „niekontrolowalność” – przekonanie o niemożności kierowania własnymi impulsami seksualnymi lub emocjonalnymi), dziecka-ofiary („dziecko jako obiekt seksualny” – spostrzeżenie dziecka jako osoby zainteresowanej, zdolnej do rozumienia oraz podejmowania kontaktów seksualnych w formie charakterystycznej dla dorosłych i czerpania z tego przyjemności) oraz relacji interpersonalnych (teoria „zagrożający świat” – inni ludzie, szczególnie dorośli, są wroddzy i zagrożający, relacje zaś wymagające czujności i walki o własną pozycję i bezpieczeństwo, „natura

krzywdy” – przekonanie, że aktywność seksualna, także dorosłego z dzieckiem, jest co najmniej neutralna, często zaś korzystna, również dla dziecka).

Formalna specyfika sposobów przetwarzania informacji o relacjach interpersonalnych u osób dopuszczających się wykorzystania seksualnego dziecka opisywana jest jako obejmująca: tendencyjne kierowanie procesami uwagi, zwiększoną dostępność wybranych struktur poznawczych (badanych przez odniesienie do koncepcji ukrytych teorii Warda i Keenana, a także innych – por. Mann, Beech, 2003) i brak, nieadekwatność lub małą dostępność innych kategorii poznawczych, co łącznie prowadzi do tendencyjnego interpretowania lub zapamiętywania informacji, szczególnie złożonych. Wśród innych cech przetwarzania informacji wymienia się problemy z przyjmowaniem cudzej perspektywy w postrzeganiu i interpretacji zdarzeń, nieadaptacyjne style rozwiązywania problemów (percepcja zaistnienia problemu jako sytuacji zagrażającej, podejmowanie strategii unikania problemu albo impulsywnych decyzji), trudności w efektywnym monitorowaniu własnych procesów poznawczych. Przeglądy badań nad funkcjonowaniem poznawczym sprawców można odnaleźć m.in. w pracach Gannon i Wood (2007), Szumskiego (2013) i Ó Ciardhy i Warda (2013).

Swoiste, bo odmienne od potocznie oczekiwanych, sposoby przetwarzania informacji o relacjach interpersonalnych u sprawców przestępstw seksualnych określane są w publikacjach w kategoriach zniekształceń poznawczych, a także, w ostatnich latach, przy użyciu innych określeń: poznania wspierającego sprawstwo, nieprawidłowych, zniekształconych lub dewiacyjnych praktyk poznawczych, poznania włączonego w mechanizmy etiologiczne sprawstwa (por. Bowers, 2015; Ó Ciardha, Ward, 2013). Widziane są zatem jako jedna z determinant podejmowania czynów pedofilnych i jako takie włączane w teoretyczne modele etiologii przestępczości seksualnej (Hall, Hirschman, 1992; Marshall, Barbaree, 1990; Ward, Beech, 2006), modele szacowania ryzyka powrotności do czynów (Thornton, 2002) oraz do terapii (Ó Ciardha, Gannon, 2011).

Jednocześnie jednak od pewnego czasu widoczna jest w piśmiennictwie dyskusja dotycząca statusu opisanych cech funkcjonowania poznawczego osób wykorzystujących seksualnie dzieci. Uznając możliwość zasygnalizowanej powyżej roli funkcjonowania poznawczego osoby w podjęciu przez nią wykorzystania seksualnego drugiej osoby, wskazuje się również na możliwe jego inne funkcje: intrapsychiczne procesy radzenia sobie ze świadomością podjęcia czynu zabronionego i silnie nieakceptowanego społecznie (próby przywrócenia pozytywnego wizerunku siebie po popełnieniu czynu, a więc usprawiedliwienia, racjonalizacje, minimalizacje znaczenia zdarzenia), radzenia sobie w kontaktach z innymi ludźmi potępiającymi podjęte zachowania czy też używania kategorii dostępnych w grupie społeczno-kulturowej

(słów i fraz, stereotypów, przekonań) w budowaniu dyskursu z innymi o istocie zdarzenia, w nadawaniu mu znaczenia (Auburn, 2010; Maruna, Mann, 2006; Ó Ciardha, Gannon, 2011; Ward, Casey, 2010).

Percepcja relacji interpersonalnych osób uczestniczących w sytuacji wykorzystania seksualnego dziecka – relacja między perspektywą wykorzystanego i perspektywą wykorzystującego

Przeprowadzone powyżej analizy dotyczące, po pierwsze, częstości występowania różnych ról związanych z sytuacjami wykorzystania seksualnego dziecka w życiu tych samych osób, a także, po drugie, porównanie sposobów postrzegania relacji interpersonalnych opisywanych jako konsekwencje bycia wykorzystanym seksualnie oraz determinanty podjęcia wykorzystania, skłaniają do wniosku o istotnych relacjach między nimi. Uzasadnione wydaje się postawienie w tym miejscu tezy o wielorakich (w rozumieniu następstwa czasowego oraz zależności przyczynowych) powiązaniach tego, jak osoba rozumie i przeżywa relacje interpersonalne oraz jej własne uczestnictwo w zdarzeniach o charakterze wykorzystania seksualnego. Do takiego wniosku prowadzą analizy wskazujące na współwystępowanie w życiu tych samych osób ról wykorzystywanej(-go), wykorzystującej(-go) oraz świadka przemocy seksualnej (a także, co warto w tym miejscu ponownego przypomnienia, innych form krzywdzenia, emocjonalnego i fizycznego). Analizy te zostały podsumowane w pierwszej części opracowania. Z względu na to współwystępowanie ról i związanych z nimi doświadczeń, określanie cech spostrzegania relacji społecznych jako powiązanych z wybraną wyłącznie rolą w wykorzystaniu seksualnym (sprawcy vs ofiary) wydaje się zabiegiem zawodnym. Choć może znajdować pewne uzasadnienie w badaniach ze względów metodologicznych (koncentracja na eksploracji wąskich zagadnień w poszczególnych badaniach, trudność w rekrutacji osób o „czystych” z analizowanej perspektywy doświadczeniach życiowych – badanych posiadających wyłącznie doświadczenia roli osoby wykorzystywanej lub wyłącznie wykorzystującej), a także w sposobach budowania wyjaśnień teoretycznych (zabieganie o prostotę i klarowność teorii, osadzanie ich w kontekście szerszych paradygmatów, np. wiktymologicznego), to jednocześnie może ono prowadzić do nadmiernego upraszczania złożonego przecież zjawiska.

W drugiej części niniejszego opracowania przedstawiono właściwości spostrzegania relacji interpersonalnych opisywanych jako następstwo bycia wykorzystanym seksualnie oraz determinanty wykorzystania seksualnego innej osoby. Zestawienie tych właściwości prowadzi do wniosku o znacznym ich podobieństwie (por. tabela).

Tabela. Percepcja relacji interpersonalnych jako następstwo doświadczenia wykorzystania seksualnego w dzieciństwie i jako determinanta podjęcia wykorzystania seksualnego dziecka

	Poznawcze konsekwencje doświadczenia wykorzystania seksualnego	Poznawcze determinanty sprawstwa czynów pedofilnych
Aspekt treściowy poznania	Obraz własnej osoby: <ul style="list-style-type: none"> - negatywna samoocena i poczucie winy, stygmatyzacja; - postrzeganie siebie jako osoby bezradnej i beznadziejnej; - dezorientacja wobec własnych stanów i uczuć; - negatywne postrzeganie własnego ciała i seksualności. 	Obraz własnej osoby: <ul style="list-style-type: none"> - poczucie niekontrolowalności własnych stanów emocjonalnych i impulsów seksualnych; - postrzeganie siebie jako osoby zagrożonej krzywdzeniem ze strony innych; - postrzeganie siebie jako osoby upoważnionej do uzyskiwania zaspokojenia w pierwszej kolejności, także kosztem innych ludzi.
	Obraz innych osób: <ul style="list-style-type: none"> - brak zaufania do innych ludzi; - zniekształcona percepcja relacji interpersonalnych (idealizacja, rozczarowanie); - brak nadziei na możliwość zaspokojenia i bliskości w relacjach. 	Obraz innych osób: <ul style="list-style-type: none"> - postrzeganie innych ludzi (szczególnie dorosłych) jako zagrażających, czyhających, by wykorzystywać innych; - postrzeganie relacji interpersonalnych jako przestrzeni walki o dominację i wykorzystywanie; - postrzeganie dzieci jako osób bezpiecznych, niezagrażających.
	Wzorzec pobudzenia seksualnego <ul style="list-style-type: none"> - dewiacyjny wzorzec fantazji seksualnych (zawierających treści o charakterze przemocy); - seksualna awersja (postrzeganie seksu jako niebezpiecznego, raniącego); - seksualizowanie relacji (włączanie zachowań seksualnych do relacji innych niż partnerskie: rodzicielskich, koleżeńskich). 	Wzorzec pobudzenia seksualnego <ul style="list-style-type: none"> - dewiacyjne zainteresowanie seksualne (wzorzec pobudzenia związany z treściami o charakterze przemocy, z udziałem osób niedojrzałych), - kojarzenie aktywności seksualnej z nieprzyjemnymi uczuciami (lękiem, wstydem, złością); - zniekształcone skrypty seksualne (postrzeganie zachowań seksualnych jako strategii regulacji emocjonalnej, strategii interpersonalnej dominacji); - zniekształcone postrzeganie seksualności dzieci (jako osób o podobnym jak dorośli stopniu rozumienia, przeżywania, możliwości wyrażania zgody oraz czerpania z kontaktów seksualnych).

<p>Aspekt formalny poznania</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tendencyjność procesów uwagi (nadmierna wrażliwość na bodźce mogące sygnalizować zagrożenie ze strony innych); - tendencyjność procesów pamięciowych; - obecność wspomnień/ doświadczeń nieopracowanych poznawczo - intruzje; - chroniczna dostępność zniekształconych schematów poznawczych; - nadmierna ogólność dostępnych kategorii poznawczych; - brak użytecznych kategorii pozwalających na rozpoznawania sygnałów realnego zagrożenia w relacji. 	<ul style="list-style-type: none"> - tendencyjność procesów uwagi (chroniczna percepcja zagrożenia w relacjach); - chroniczna dostępność wybranych kategorii poznawczych (związanych ze sprawstwem ukrytych teorii/schematów poznawczych); - brak/ograniczona liczba użytecznych kategorii poznawczych pozwalających na rozumienie własnych stanów i uczuć oraz stanów i uczuć innych; - tendencyjność interpretowania zachowań innych ludzi (szczególnie złożonych lub niejednoznacznych); - trudność w dystansowaniu się od własnej perspektywy rozumienia sytuacji; - nieadaptacyjne style poznawczego rozwiązywania problemów; - deficyty metapoznania.
---------------------------------	---	--

Widoczne podobieństwo lub komplementarność treści opisujących relacje interpersonalne, a także podobieństwa formalnych właściwości procesów przetwarzania informacji, można wyjaśnić przez odwołanie się do procesów intrapsychicznych człowieka uwikłanego w różne role związane z wykorzystaniem seksualnym. Określony sposób widzenia relacji międzyludzkich, będący efektem doświadczeń bycia skrzywdzoną(-ym), używany jest jako matryca do bieżącego przetwarzania informacji o świecie społecznym: kierowania uwagą, nadawania znaczeń sygnałom wewnętrznym i zachowaniom innych (w kategoriach uczuć, stanów, dyspozycji, motywacji), zapamiętywania określonych sytuacji. Powstające w takich warunkach rozumienie sytuacji społecznych, w dalszym kroku, może przynosić podejmowanie odpowiadających temu rozumieniu zachowań, także prowadzących do krzywdzenia innych. Wskazane w tabeli podobieństwo właściwości poznawczych może być także wyjaśniane na poziomie interpersonalnym. Obie osoby – dziecko i dorosły – uczestniczą w tym samym wydarzeniu wykorzystania seksualnego, które zogniskowane jest wokół określonych pobudzeń, uczuć i zachowań. Oczywistym wydaje się, że interakcja ta odbierana i rozumiana jest przez obie te osoby w odmienny sposób (co stanowi przecież warunek wykorzystania osoby o niższej pozycji w relacji przez osobę na pozycji wyższej, przez różnicę kompetencji, siły, wpływu). Jednocześnie jednak, wraz z owymi różnicami ról i pozycji, obie te osoby uczestniczą w sytuacji wspólnej.

Rozumienie osób uczestniczących w wykorzystaniu seksualnym dziecka – implikacje dla badań naukowych oraz praktyki klinicznej

Jak wskazano na wstępie, kontakty i relacje seksualne między dorosłymi i dziećmi stanowią obszar zainteresowania i nadawania znaczenia dla wielu osób – ich bezpośrednich uczestników, a także osób z ich otoczenia społecznego. Przedmiotem zainteresowania jest jednocześnie to, jak inne osoby rozumieją istotę tych sytuacji oraz ich miejsce wśród relacji interpersonalnych w ogóle. Osoby uwikłane w sytuacje wykorzystania seksualnego podejmują wymiany na temat tego, jak rozumieją sytuacje, ich przyczyny i konsekwencje, a także na ile indywidualne opisy pozostają zgodne ze społecznymi oczekiwaniami i wiedzą potoczną. Wniosek taki powstaje m.in. w świetle analiz badań nad barierami utrudniającymi chłopcom/mężczyznom konceptualizowanie i ujawnianie własnych doświadczeń wykorzystania seksualnego. Wyniki tych badań wskazują na odpowiedniość między społecznymi oczekiwaniami wobec mężczyzn, ich ról płciowych i seksualnych, rozumienia „męskiego” uczestnictwa w kontaktach seksualnych a doświadczanymi wewnętrznymi wątpliwościami na temat istoty sytuacji, własnej roli oraz znaczenia w późniejszym życiu. Może to przybierać formę np. skarg na niepewność i niechęć do uznania określonego kontaktu seksualnego jako wykorzystania ze względu na społeczny dyskurs o męskiej stałej gotowości do podejmowania aktywności seksualnej (Easton, 2013; Easton, Saltzman, Willis, 2013; Sorsoli, Kia-Keating, Grossman, 2008).

W nadawaniu znaczeń rozważanym w tym artykule sytuacjom uczestniczą także osoby podejmujące wobec nich działania profesjonalne. Z jednej strony definiują one istotę sytuacji (np. uznają ją za wykorzystanie seksualne), z drugiej – oceniają sposoby rozumienia sytuacji przez innych uczestników w kategoriach rozumienia adekwatnego, zaburzonego lub dysfunkcjonalnego. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że darzeni społecznym zaufaniem profesjonaliści zarówno oddziałują na potoczne koncepcje zjawiska, jak i podlegają tym samym społecznym wpływom. Podejmując działania zawodowe wciąż pozostają osobami o określonym pochodzeniu, uwikłanymi w różnorodne osobiste relacje we własnych grupach odniesienia (rodziny, rówieśniczych).

Zagadnienie związków społecznej percepcji zdarzeń interpersonalnych i sposobów funkcjonowania jednostek oraz ich naukowego opisu przekracza określone na wstępie ramy tego artykułu. Dotyczy ono wzajemnych wpływów między wiedzą potoczną a naukową, szczególnie widocznych w obszarze zjawisk społecznych (por. Fleck, 1986, 2006; Gergen, 1985). Choć zagadnienie to nie będzie tu przedmiotem

szerszych analiz, jego przypomnienie jest przydatne dla prowadzonego wywo-
du. Budowanie terminów naukowych, koncepcji teoretycznych, prowadzenie ba-
dań, a także uprawianie opartej na wiedzy praktyki profesjonalnej nie odbywa się
w społecznej próżni. Wiedza potoczna wraz z powiązаныmi z nią przekonaniami
normatywnymi oraz naukowa wiedza o człowieku, jego psychopatologii i udziale
w relacjach rozpoznawanych jako szkodliwe społecznie podlegają wzajemnym wpły-
wom. Zjawisko przemocy seksualnej wobec dziecka wzbudza silne reakcje emo-
cjonalne i jest obecne w publicznym dyskursie (por. Katz, 2007; Sajkowska, 2003).
Dyskurs ten opiera się na potocznych przekonaniach o istocie sytuacji przemocy
seksualnej oraz osobach, które są jej uczestnikami – przekonaniach, które często
są niespójne z gromadzoną w badaniach wiedzą na temat zjawiska (Lewandowska,
2007; Peterson, Muelholland, 2007; Rogers, Josey, Davies, 2007). Jednocześnie
przekonania te oddziałują zarówno na profesjonalną działalność naukową, jak i prak-
tykę kliniczną. W dziedzinie naukowego poznania zjawiska przemocy seksualnej
wpływ przekonań potocznych jest widoczny np. pod postacią wyraźnej dysproporcji
liczby badań nad udziałem osób różnej płci w rolach związanych z wykorzystaniem
seksualnym – dużej liczby badań nad kobietami–ofiarami i mężczyznami–spraw-
cami oraz wyraźnie mniejszą liczbą badań nad kobietami podejmującymi przemoc
seksualną oraz mężczyznami jej doświadczającymi. Przykładu z dziedziny praktyki
klinicznej dostarczyły badania Clements, Dawsona i das Naira (2014), którzy wskazali
na wyraźne rozbieżności między postrzeganiem sytuacji wykorzystania seksualnego
dokonanego przez kobiety u profesjonalistów pomagających poszkodowanym takim
doświadczeniem a percepcją samych poszkodowanych.

Wydaje się, że nadawanie znaczenia sytuacjom kontaktu seksualnego osoby doro-
stej i dziecka, a także próba rozumienia podmiotowego doświadczenia takich sytuacji
przez osoby w nie uwikłane, wymagają od profesjonalistów używania szczególnie
rozważnie dobranych kategorii. Rozważność ta zakłada realizację warunku trafności
i użyteczności pojęć. Pojęcia trafne to takie, które znajdują uzasadnienie w świetle
bieżącej wiedzy, pozwalają obejmować swoim znaczeniem jasno określoną klasę zja-
wisk wraz z ich możliwą złożonością i różnorodnością. Trafność ta związana jest także
z użytecznością – naukową oraz kliniczną. W tym drugim aspekcie warto rozważyć,
na ile dane pojęcia dają szansę osobie by werbalizować złożoność własnego doświad-
czenia oraz strukturyzować je w sposób pomocny do rozumienia przeszłości oraz
przyszłości.

Powyższe rozważania korespondują z krytycznymi uwagami podnoszonymi na
temat ograniczeń użyteczności kategorii zniekształceń poznawczych. Na przykład
Ward i Casey (2010), analizując to pojęcie używane w odniesieniu do sprawców

czynów pedofilnych, stawiają pytanie, na ile adekwatne jest jego stosowanie do opisu funkcjonowania tych, których obciążający, przemocowy kontekst rozwoju pozwala widzieć jako zaadaptowanych poznawczo do trafnie rozpoznanych swoich warunków społecznych (por. także Szumski, Zielona-Jenek, 2016). Uznanie, że określony sposób spostrzegania relacji interpersonalnych może być zarówno czynnikiem torującym drogę do podjęcia czynów pedofilnych, jak i efektem przeszłych doświadczeń rozwojowych, nakazuje ponadto refleksję nad sposobem rozumienia ich miejsca i funkcji w życiu osoby oraz proponowanych kierunków oddziaływań terapeutycznych (por. Fisher, 2016; Maltz, 2001; Marshall, Marshall, Kingston, 2011).

Uczestnictwo w sytuacji wykorzystania seksualnego, zarówno w roli osoby wykorzystywanej, jak i wykorzystującej, wiąże się z budowaniem obrazu tego zdarzenia/zdarzeń. Ich interpersonalny charakter może przynosić próby odniesienia do wcześniejszych kontaktów międzyludzkich oraz możliwego kształtu doświadczeń przyszłych. Wskazany przejaw funkcjonowania poznawczego człowieka: sposób opracowania znaczenia wykorzystania seksualnego w jego/jej życiu stanowi także przedmiot zainteresowania osób zajmujących się nim ze względów zawodowych: naukowych lub działających na polu praktyki psychologicznej, terapeutycznej. W świetle przeprowadzonych analiz wydaje się, że potrzeba znacznej uważności na to, jak obszar ten jest konceptualizowany (przy użyciu jakich pojęć, słów), badany (jak stawiane są na ten temat pytania badawcze, jak projektowane procedury badań, z udziałem jakich uczestników) oraz jakim praktykom profesjonalnym jest poddawany (w terapii, w toku edukacji i poradnictwa). Uważność ta może zwiększać szansę na podejmowanie działań z jednej strony uzasadnionych, z drugiej – etycznych.

E-mail autorki: monikazj@amu.edu.pl.

Bibliografia

- Abel, G. G., Becker, J. V., Cunningham-Rathner, J. (1984). Complications, consent, and cognitions in sex between children and adults. *International Journal of Law and Psychiatry*, 7(1), 89–103.
- Aosved, A. C., Long, P. J., Voller, E. K. (2011). Sexual Revictimization and Adjustment in College Men. *Psychology of Men & Masculinity*, 12(3), 285–296.
- Auburn, T. (2010). Cognitive distortions as social practices: an examination of cognitive distortions in sex offender treatment from a discursive psychology perspective. *Psychology, Crime and Law*, 16(1–2), 103–123.

- Balsam, K. F., Lehavot, K., Beadnell, B. (2011). Sexual Revictimization and Mental Health: A Comparison of Lesbians, Gay Men, and Heterosexual Women. *Journal Of Interpersonal Violence*, 26(9), 1798–1814.
- Beisert, M. (2012). *Pedofilia: geneza oraz mechanizm powstawania zaburzenia*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bowers, L. E. (2015). *Offence supportive cognition in young sexual offenders: role, relevance and psychometric measurement*. Niepublikowana praca doktorska. Birmingham: University of Birmingham, Centre for Forensic and Criminological Psychology. Pobrano z: <http://etheses.bham.ac.uk/6602/1/Bowers16ForenPsyD.pdf>.
- Briere, J. (1996). *Therapy for adults molested as children. Beyond survival*. Nowy Jork: Springer Publishing Company.
- Briere, J., Smiljanich, K., Henschel, D. (1994). Sexual fantasies, gender, and molestation history. *Child Abuse & Neglect*, 18(2), 131–137.
- Brousseau, M. M., Hébert, M., Bergeron, S. (2012). Sexual coercion within mixed-sex couples: the roles of sexual motives, revictimization, and re-perpetration. *Journal of Sex Research*, 49(6), 533–546. DOI: 10.1080/00224499.2011.574322.
- Browne, A., Finkelhor, D. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse. A conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 530–540.
- Browne, A., Finkelhor, D. (1986). The impact of child sexual abuse. A review of the research. *Psychological Bulletin*, 99(1), 66–77.
- Burton, D. L., Duty, K. J., Leibowitz, G. S. (2011). Differences between sexually victimized and nonsexually victimized male adolescent sexual abusers: developmental antecedents and behavioral comparisons. *Journal of Child Sexual Abuse*, 20(1), 77–93. DOI: 10.1080/10538712.2011.541010.
- Clements, H., Dawson, D. L., das Nair, R. (2014). Female-perpetrated sexual abuse: a review of victim and professional perspectives. *Journal of Sexual Aggression*, 20(2), 197–215. DOI: 10.1080/13552600.2013.798690.
- Cole, P. M., Putnam, F. W. (1992). Effect of incest on self and social functioning. A developmental psychopathology perspective. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(2), 174–184.
- Cyr, M., McDuff, P., Wright, J. (2006). Prevalence and predictors of dating violence among adolescent female victims of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(8), 1000–1017.
- Czub, M. (2015). *Zrozumieć dziecko wykorzystywane seksualnie*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Desai, S., Arias, I., Thompson, M. P., Basile, K. C. (2002). Childhood victimization and subsequent revictimization assessed in a nationally representative sample of women and men. *Violence and Victims*, 17(6), 639–653.
- Easton, S. D. (2013). Trauma processing reconsidered: using account-making in quantitative research with male survivors of child sexual abuse. *Journal of Loss and Trauma*, 18(4), 342–361. DOI: 10.1080/15325024.2012.701124.
- Easton, S. D., Saltzman, L. Y., Willis, D. G. (2013). "Would you tell under circumstances like that?": barriers to disclosure of child sexual abuse for men. *Psychology of Men & Masculinity*. Advance online publication. DOI: 10.1037/a0034223.
- Fargo, J. D. (2009). Pathways to adult sexual revictimization. Direct and indirect behavioral risk factors across the lifespan. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(11), 1771–1791.
- Finkelhor, D., Araji, S., Baron, L., Browne, A., Peters, S. D., Wyatt, G. E. (1986). *A Sourcebook on Child Sexual Abuse*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Fisher, D. (2016). *Strategie postępowania ze sprawcami przestępstw seksualnych – aspekty praktyczne*. Wykład wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Szkoleniowej „Przemoc seksualna – perspektywa ofiar i perspektywa sprawców” w dn. 22.10.2016 w Poznaniu. Organizator: Studia Podyplomowe Seksuologia Kliniczna – Opiniowanie, Edukacja, Terapia; Instytut Psychologii UAM.
- Fleck, L. (1986). *Powstanie i rozwój faktu naukowego. Wprowadzenie do nauki o stylu myślowym i kolektywie myślowym*. Lublin: Wydawnictwo Lubelskie.
- Fleck, L. (2006). *Psychosocjologia poznania naukowego*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Friedrich, W. N. (2002). Bezpośrednie konsekwencje wykorzystywania seksualnego dzieci – przegląd literatury. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 1(1), 29–38.
- Friedrich, W. (2012). Korelaty zachowań seksualnych małych dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 11(4), 27–40.
- Filipas, H. H., Ullman, S. E. (2006). Child sexual abuse, coping responses, self-blame, Posttraumatic Stress Disorder, and adult sexual revictimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(5), 652–672. DOI: 10.1177/0886260506286879.
- Gagnon, J. H. (2004). *An Interpretation of Desire. Essays in the Study of Sexuality*. Chicago; Londyn: The University of Chicago Press.
- Gagnon, J. H., Simon, W. (1973). *Sexual conduct. The social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine Publishing Company.

- Gannon, T. A., Wood, J. (2007). Child Sexual Abuse-Related Cognition: Current Research. W: T. A. Gannon, T. Ward, A. R. Beech, D. Fisher (red.), *Aggressive Offenders' Cognition. Theory, Research and Practice* (s. 71–90). Chichester: John Wiley & Sons.
- Gergen, K. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40(3), 266–275.
- Hall, G. C. N., Hirschman, R. (1992). Sexual aggression against children: A conceptual perspective of etiology. *Criminal Justice and Behavior*, 19(1), 8–23.
- Heiman, J. R., Verhulst, J., Heard-Davison, A. R. (2003). Childhood sexuality and adult sexual relationships. How are they connected by data and by theory? W: J. Bancroft (red.), *Sexual development in childhood* (s. 404–420). Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press.
- Izdebska, A. (2016). *Poziom organizacji osobowości, a rewiktymizacja dorosłych ofiar wykorzystania seksualnego w dzieciństwie*. Niepublikowana praca doktorska. Poznań: Instytut Psychologii UAM.
- Heidt, J. M., Marx, B. P., Gold, S. D. (2005). Sexual Revictimization Among Sexual Minorities: A Preliminary Study. *Journal of Traumatic Stress*, 18(5), 533–540.
- Katz, J. (2007). *Paradoks macho*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Kendall-Tackett, K. A., Williams, L. M., Finkelhor, D. (1993). Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies. *Psychological Bulletin*, 113(1), 164–180. DOI: 10.1037/0033-2909.113.1.164.
- Krahe, B. (2000). Childhood sexual abuse and revictimisation in adolescence and adulthood. *Journal of Personal and Interpersonal Loss*, 5(2–3), 149–165.
- Lewandowska, K. (2007). Społeczny wizerunek sprawców przestępstw seksualnych wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 6(1), 113–127.
- Maltz, W. (2001). Sex Therapy with Survivors of Sexual Abuse. W: P. J. Kleinplatz (red.), *New Directions in Sex Therapy: Innovations and Alternatives* (s. 258–278). Filadelfia: Brunner Routledge.
- Mann, R. E., Beech, A. R. (2003). Cognitive distortions, schemas, and implicit theories. W: T. Ward, D. R. Laws, S. M. Hudson (red.), *Sexual deviance: Issues and controversies* (s. 135–153). Londyn: Sage.
- Maruna, S., Mann, R. E. (2006). A fundamental attribution error? Rethinking cognitive distortions! *Legal and Criminological Psychology*, 11(2), 155–177.
- Marshall, W. L., Barbaree, H. E. (1990). An integrated theory of the etiology of sexual offending. W: W. L. Marshall, D. R. Laws, H. E. Barbaree (red.), *Handbook of sexual assault: Issues, theories, and treatment of the offender*. Nowy Jork: Plenum Press.

- Marshall, W. L., Marshall, L. E., Kingston, D. A. (2011). Are the cognitive distortions of child molesters in need of treatment? *Journal of Sexual Aggression*, 17(2), 118–129.
- Marx, B. P., Heidt, J. M., Gold, S. D. (2005). Perceived uncontrollability and unpredictability, self-regulation, and sexual revictimization. *Review of General Psychology*, 9(1), 67–90.
- Niehaus, A. F., Jackson, J., Davies, S. (2010). Sexual self-schemas of female child sexual abuse survivors. Relationships with risky sexual behavior and sexual assault in adolescence. *Archives of Sexual Behaviour*, 39(6), 1359–1374.
- Noll, J. G., Trickett, P. K., Putnam, F. W. (2003). A prospective investigation of the impact of childhood sexual abuse on the development of sexuality. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(3), 575–586.
- Nunes, K. L., Wexler, A., Firestone, P., Bradford, J. M., Greenberg, D. M. (2002). *Negative childhood experiences, offence characteristic, and phallometrically assessed sexual preference in a sample of child molesters*. Prezentacja przedstawiona na Canadian Psychological Association Conference 2002.
- Ó Ciardha, C., Gannon, T. A. (2011). The cognitive distortions of child molesters are in need of treatment. *Journal of Sexual Aggression*, 17(2), 130–141.
- Ó Ciardha, C., Ward, T. (2013). Theories of Cognitive Distortions in Sexual Offending: What the Current Research Tells Us. *Trauma Violence Abuse*, 14(1), 5–21. DOI: 10.1177/1524838012467856.
- Peterson, Z. D., Muehlenhard, C. L. (2007). Conceptualizing the “Wantedness” of Women’s Consensual and Nonconsensual Sexual Experiences: Implications for How Women Label Their Experiences With Rape. *Journal of Sex Research*, 44(1), 72–88.
- Reid, J. A., Sullivan, C. J. (2009). A model of vulnerability for adult sexual victimization. The impact of attachment, child maltreatment, and scarred sexuality. *Violence and Victims*, 24(4), 485–501.
- Rogers, P., Josey, N., Davies, M. (2007). Victim age, attractiveness and abuse history as factors in the perception of a hypothetical child sexual abuse case. *Journal of Sexual Aggression*, 13(2), 121–137. DOI: 10.1080/13552600701644835.
- Russell, D. (1986). *The secret trauma: Incest in the lives of girls and women*. Nowy Jork: Basic Books.
- Sajkowska, M. (2003). Przekazy prasowe na temat wykorzystywania seksualnego dzieci: „stare” i „nowe” historie. *Dziecko Krzywdzone: Teoria, badania, praktyka*, 2(4), 103–114.

- Salter, D., McMillan, D., Richards, M., Talbot, T., Hodges, J., Bentovim, A., Hastings, R., Stevenson, J., Skuse, D. (2003). Development of sexually abusive behaviour in sexually victimised males: a longitudinal study. *Lancet*, 361(9356), 471–76.
- Sameroff, A., Lewis, M., Miller, S. (red.). (2000). *Handbook of Developmental Psychopathology*. Nowy Jork: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Skuse, D., Bentovim, A., Hodges, J., Stevenson, J., Andreou, C., Lanyado, M., New, M., Williams, B., McMillan, D. (1998). Risk factors for development of sexually abusive behaviour in sexually victimised adolescent boys: cross sectional study. *BMJ*, 317(7152), 175–179. DOI: 10.1136/bmj.317.7152.175.
- Sorsoli, L., Kia-Keating, M., Grossman, F. (2008). “I Keep That Hush-Hush”: Male Survivors of Sexual Abuse and the Challenges of Disclosure. *Journal of Counseling Psychology*, 55(3), 333–345. DOI: 10.1037/0022-0167.55.3.333.
- Szumski, F. (2013). *Zniekształcenia poznawcze u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka*. Niepublikowana praca doktorska. Poznań: Instytut Psychologii UAM.
- Szumski, F., Zielona-Jenek, M. (2016). Zniekształcenia poznawcze u sprawców wykorzystania seksualnego dziecka. Konceptualizacje pojęcia. *Psychiatria Polska*, 50(5), 1053–1063. DOI: 10.12740/PP/37470.
- Thornton, D. (2002). Constructing and testing a framework for dynamic risk assessment. *Sexual Abuse: Journal of Research and Treatment*, 14(2), 139–153.
- Trickett, P., Putnam, F. (1993). Impact of child sexual abuse on females. Toward a developmental, psychobiological integration. *Psychological Science*, 4(2), 81–87.
- Ward, T., Beech, A. (2006). An integrated theory of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, 11(1), 44–63.
- Ward, T., Casey, A. (2010). Extending the mind into the world: A new theory of cognitive distortions in sex offenders. *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), 49–58.
- Ward, T., Keenan, T. (1999). Child molesters’ implicit theories. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 821–838.
- Weninger, K., Ehlers, A. (1998). Dysfunctional Cognitions and Adult Psychological Functioning in Child Sexual Abuse Survivors. *Journal of Traumatic Stress*, 11(2), 281–300.
- Wysocki, A. C., Wysocki, B. A. (1977). Human figure drawings of sex offenders. *Journal of Clinical Psychology*, 33(1), 278–284.

Perception of interpersonal relations in persons entangled in situations of child sexual abuse

The aim of the present study is to analyze the ways in which people entangled in situations of child sexual abuse perceive, experience and give meaning to relationships with other people. The analysis of literature led to a few conclusions. Firstly, involvement in situations of child sexual abuse may take the form of various roles in the harmful interaction, and these often co-occur in life of the same person. Secondly, there can be identified some similarities in perception of interpersonal relationships described in the literature as a consequence of child sexual abuse experience and as a determinant of pedophile offending. It leads to the conclusion of multiple relations between them (in terms of time and cause-effect). Third, the way how of understanding the impact of sexual abuse on the persons' life and its place in interpersonal relationships in general is also the subject of interests of people other than just directly involved. These include members of the public participating in the social discourse on the phenomenon, as well as professionals conducting research or clinical practice. Common knowledge on the nature of interpersonal relationships, including sexual abuse and professional knowledge on the topic are in mutual relationships. These conclusions justify the postulate on the need for a awareness of the way how the relation between entanglement in sexual abuse in human life course and the way of their understanding of the nature of interpersonal relationships are conceptualized. The awareness should be involved both in concepts used to describe the problem, ways of conducting research and in professional practice: therapy or counseling. It can increase the possibility of choosing the well-grounded and ethical solutions.

KEYWORDS:

CHILD SEXUAL ABUSE, PERCEPTION OF INTERPERSONAL RELATIONS, COGNITIONS, CONSEQUENCES OF SEXUAL ABUSE, ETIOLOGY OF SEXUAL OFFENDING

Cytowanie:

Zielona-Jenek, M. (2016). Percepcja relacji interpersonalnych u osób uwi-
kłanych w sytuacji wykorzystania seksualnego dziecka. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 15(2).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.